

Saturs

Priekšvārds	7
I nodaļa. Piespiedu darba vēsturiskā attīstība	8
1. Ieskats piespiedu darba ieviešanā pasaulē un Latvijā	8
2. Piespiedu darba piemērošanas un izpildes mehānisma veidošanās un attīstība Latvijā	17
II nodaļa. Piespiedu darbs kriminālsodu sistēmā	33
1. Piespiedu darbs kā viena no brīvības atņemšanas alternatīvām	33
1.1. Brīvības atņemšanas negatīvās sekas	33
1.2. Brīvības atņemšana un nepilngadīgie	45
1.3. Brīvības atņemšanas alternatīvas	52
2. Piespiedu darbs un citi sabiedrībā izciešamie sodi	61
2.1. Piespiedu darba pozitīvie aspekti	61
2.2. Mantas konfiskācija kā pamatsods	64
2.3. Naudas soda kā pamatsoda regulējums Krimināllikumā ..	69
3. Piespiedu darbs un nosacīta notiesāšana	76
4. Piespiedu darbs un audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi	85
III nodaļa. Piespiedu darbs un tā reglamentācija Krimināllikumā	96
1. Piespiedu darba būtība un mērķis	96
2. Piespiedu darba izciešanas laiks	116
3. Piespiedu darba reglamentācija Krimināllikumā	121
3.1. Piespiedu darbs Krimināllikuma Vispārīgajā daļā	121
3.2. Piespiedu darbs Krimināllikuma Speciālajā daļā	131
IV nodaļa. Piespiedu darba noteikšana	150
1. Ieskats piespiedu darba noteikšanā tiesu praksē	150
1.1. Piespiedu darba noteikšana, piemērojot soda noteikšanas vispārīgos principus	152
1.2. Soda noteikšanas speciālo principu ievērošana, piemērojot piespiedu darbu	176
2. Piespiedu darbs un tā piemērošana vienkāršotajos procesos ..	192
2.1. Piespiedu darba noteikšana, prokuroram sastādot priekšrakstu par sodu	192

2.2. Piespiedu darbs vienošanās procesā par vainas atzīšanu un sodu.....	200
V nodaļa. Piespiedu darba izpilde.....	210
1. Piespiedu darba izpildes organizēšana.....	211
2. Nosacījumi piespiedu darbā nodarbinātai personai un to neizpildīšanas sekas.....	225
VI nodaļa. Piespiedu darba reglamentācija ārvalstu Krimināllikumos.....	242
1. Valstis, kur sabiedriskie darbi paredzēti kā pamatsods vai kā pamatsods un papildsods.....	243
1.1. Darbs sabiedrības interesēs Anglijā.....	243
1.2. Darbs sabiedrības interesēs Francijas Republikas Kriminālkodeksā.....	246
1.3. Sabiedriskie darbi Norvēģijas Kriminālkodeksā.....	250
1.4. Obligātie darbi Krievijas Federācijas Kriminālkodeksā.....	251
1.5. Publiskie darbi Lietuvas Republikas Kriminālkodeksā.....	255
1.6. Sabiedriskie darbi Ukrainas Kriminālkodeksā un Moldovas Republikas Kriminālkodeksā.....	256
1.7. Sabiedriskie darbi Nīderlandes Kriminālkodeksā.....	258
1.8. Darbi sabiedrības labā Spānijas Kriminālkodeksā.....	261
1.9. Sabiedrībai derīgi darbi Čehijas Kriminālkodeksā.....	263
1.10. Sabiedriskie darbi Baltkrievijas Republikas Kriminālkodeksā.....	264
2. Valstis, kur sabiedriskie darbi tiek saistīti ar citiem krimināltiesību institūtiem.....	267
2.1. Sabiedriski derīgs darbs Vācijas Federatīvās Republikas Kriminālkodeksā.....	267
2.2. Sabiedriskie darbi Zviedrijas Kriminālkodeksā.....	270
2.3. Sabiedriskie darbi Dānijas Kriminālkodeksā.....	273
2.4. Sabiedriski derīgs darbs Igaunijas Republikas Sodukodeksā.....	274
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	279
Krimināllikuma Sevišķās daļas panti, kuru sankcijās paredzēts piespiedu darbs.....	299

PIELIKUMS. Piespiedu darba un sabiedriskā darba piemērošanu un izpildi regulējošie tiesību akti un to izvilkumi	319
I. Latvijas tiesību akti	321
1. Vispārīgie noteikumi	321
Latvijas Republikas Satversme (<i>izvilkums</i>).....	321
Krimināllikums (<i>izvilkums</i>).....	321
Kriminālprocesa likums (<i>izvilkums</i>)	334
Latvijas Sodū izpildes kodekss (<i>izvilkums</i>).....	339
2. Probācijas principi un Valsts probācijas dienesta uzdevumi	346
Valsts probācijas dienesta likums (<i>izvilkums</i>).....	346
3. Piespiedu darba izpildes kārtība	353
Piespiedu darba izpildes koordinācijas kārtība (MK 14.06.2006. noteikumi Nr.417)	353
Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē kriminālsoda – piespiedu darbs – izpildi (MK 28.08.2007. noteikumi Nr.581)	358
Piespiedu darba izpildes kārtība Rīgā (Rīgas domes 21.11.2000. noteikumi Nr.52).....	363
4. Sabiedriskā darba piemērošana nepilngadīgajiem	366
Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem (<i>izvilkums</i>).....	366
Kārtība, kādā bērniem piemēro audzinoša rakstura piespiedu līdzekli – sabiedrisko darbu (MK 12.07.2005. noteikumi Nr.502).....	373
Noteikumi par bērna nodarbināšanas aizliegumiem un ierobežojumiem, veicot sabiedrisko darbu (MK 26.09.2006. noteikumi Nr.794).....	381
II. Starptautiskie tiesību akti	383
1. Starptautiskās konvencijas	383
Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (<i>izvilkums</i>)	383
Piespiedu darba konvencija (<i>izvilkums</i>)	384

2. Eiropas Padomes rekomendācijas	385
Rekomendācija Nr.R(92)16 dalībvalstīm par Eiropas Noteikumiem par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem	385
Rekomendācija Nr. R(97)12 par sodu un piespiedu līdzekļu izpildes personālu.....	401
Rekomendācija Rec(2000)22 dalībvalstīm par to, kā uzlabot Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem izpildi.....	413

Priekšvārds

Sākot ar pagājušā gadsimta otro pusi, pasaulē un Latvijā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta kriminālsodu politikas jautājumiem, notiek diskusijas par nacionālajos likumos ietvertu kriminālsodu efektivitāti. Jaunākās krimināltiesisko zinātņu atziņas liecina, ka tikai tradicionālo soda veidu (brīvības atņemšanas soda un naudas soda) piemērošana pilnā mērā nevar nodrošināt soda mērķu preventīvo funkciju sasniegšanu, bet to var veikt harmoniski attīstīta un savstarpēji saskaņota sodu sistēma, kura tiek papildināta ar jauniem sabiedrībā izciešamiem sodiem.

Viens no šādiem sodiem ir starptautiskajos dokumentos rekomendētais un Krimināllikumā iekļautais sods – piespiedu darbs. Latvijā piespiedu darbu kā nepieciešamu, progresīvu un efektīvu sodu sekmīgi piemēro jau desmit gadus, atzīstot to par vienu no vieglākajiem sabiedrībā izciešamajiem sodiem, ko likumdevējs ne tikai paredzējis 49% no visām Krimināllikuma sankcijām, bet ko plaši (3.vietā aiz nosacītas notiesāšanas un brīvības atņemšanas soda) piemēro arī tiesas un no 2005.gada – arī prokurors priekšrakstā par sodu.

Galvenā uzmanība darbā veltīta piespiedu darba izpētei trīs aspektos: piespiedu darba būtība, piemērošana un izpilde un ar tiem saistītās problēmas. Šajā nolūkā tiek aplūkotas piespiedu darba izpratnes teorētiskās atziņas, analizēta piespiedu darba piemērošanas prakse un Valsts probācijas dienesta piecu gadu darbība, organizējot šā soda izpildi. Soda izpildi veido gan sodošā (represīvā, piespiedu), gan audzinošā daļa, kuru abu sabalansētība ļauj spriest par konkrētā soda efektivitāti un, iespējams, precīzāk saskatīt nepieciešamību novērst trūkumus normatīvajā risinājumā.

Darbā tiek sniegts arī ieskats piespiedu darba ieviešanas vēsturē Latvijā, kā arī norādīts uz šī soda veida reglamentāciju ārvalstu likumdevēju praksē.

Darbu var izmantot augstāko mācību iestāžu juridiskās specializācijas bakalaura un maģistrantūras programmu apguvēji, plašs praktizējošo juristu loks, kā arī jebkura persona, kas interesējas par Latvijas kriminālsodu politiku, tās izpaušmēm, par vienu no sabiedrībā izciešamajiem sodiem – piespiedu darbu.

I nodaļa

Piespiedu darba vēsturiskā attīstība

1. Ieskats piespiedu darba ieviešanā pasaulē un Latvijā

[1] Sodi par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu vainīgajām personām ir piemēroti vienmēr. Gadsimtu gaitā, attīstoties sabiedrībai, mainījusies izpratne par soda būtību, tā piemērošanas mērķiem. Valstis ir atteikušās no atsevišķu soda veidu, kas vairs neatbilst jaunajiem apstākļiem, piemērošanas, taču joprojām pasaules valstu krimināllikumos sastopami tradicionāli pamatsoda veidi – brīvības atņemšana un naudas sods.

Piespiedu jeb sabiedriskais darbs daudzu valstu krimināllikumos tika iekļauts samērā nesen un uzskatāms par jaunu soda veidu. Tā rašanās saistāma ar nepieciešamību reformēt sodu sistēmas, pilnveidot tās, blakus tradicionāliem sodiem ieviest jaunus soda veidus kā alternatīvu brīvības atņemšanas sodam saskaņā ar vispārējiem humānisma un cilvēktiesību principiem, radot labvēlīgus apstākļus likumpārkāpēju atturēšanai no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas un iekļaušanai sabiedrībā.

Nepieciešamība paaugstināt kriminālsodu sistēmās iekļauto sodu efektivitāti, kā arī vēlme blakus brīvības atņemšanas sodam un citiem ar ieslodzījumu saistītiem sodiem noteikt jaunus soda veidus, kas izciešami sabiedrībā un kuru izpilde tātad nav saistīta ar personas izolāciju no tās, pakāpeniski noveda pie domas ieviest krimināllikumos tādu soda veidu, kas ļautu sasniegt soda mērķus, bet kuram nebūtu brīvības atņemšanas sodam piemītošās negatīvās iezīmes un kas personu "neiezīmēs" uz visiem laikiem kā noziedznieku, "nepielīmēs viņam noziedznieka etiķeti", bet mēģinās pēc iespējas integrēt sabiedrībā".¹

---

¹ Krauss D., Pastile K. Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 25.lpp.

1. Ieskats piespiedu darba ieviešanā pasaulē un Latvijā

Taču ne visām pasaules valstīm šajā jautājumā ir vienota pieeja. Ir valstis, "kas grib ieslodzīt cietumos tik daudz cilvēku, cik vien tās var atļauties, un par to neuztraucas. Tās neredz nekādu vajadzību mainīt ierasto kārtību". Pie šādām valstīm pieder ASV, Saūda Arābija, Irāna, Austrālija un Jaunzēlande. Un ir "valstis, kas grib retāk piemērot ieslodzījumu. Kad vien iespējams, tās cenšas rast labāku izeju. Latvija var lepoties ar to, ka kopā ar lielāko daļu Eiropas, Āfrikas un Latīņamerikas valstu un Kanādu ir valstu otrajā grupā."²

[2] XX gadsimta septiņdesmitie gadi bija laiks, kad daudzas Eiropas un citu reģionu valstis ieviesa jaunu sabiedrībā izciešamu sodu – piespiedu darbu. Lielbritānija ir viena no pasaules valstīm, kurai ir visveiksmīgākā pieredze likumpārkāpēju iesaistīšanā sabiedriskajos darbos. Jau 1970.gadā valdības izveidotās komisijas ziņojumā tika atbalstīta nepieciešamība ieviest jaunu soda veidu – bezmaksas pakalpojumu sniegšana sabiedrībai, kas liktu likumpārkāpējiem atlīdzināt ne tik daudz cietušajiem, bet gan vietējai sabiedrībai nodarītos zaudējumus. Šim soda veidam bija sevī jāietver soda, atlīdzinošie un rehabilitējošie elementi,³ un to Anglijā un Velsā ieviesa 1973.gadā. Jaunā soda ieviešanas praksei sekoja Portugāle (1982.gadā), Francija (1983.gadā, kur darbs sabiedrības interesēs tika paredzēts kā pamatsods un arī kā soda izpildīšanas atlikšanas veids), Nīderlande (1987.gadā). Zviedrija sabiedriskos darbus eksperimentālā veidā daļā valsts teritorijas ieviesa 1990.gadā, bet 1995.gadā – visā valstī. Arī Somijā sabiedriskos darbus 1991.gadā ieviesa eksperimenta veidā (visā valstī tos eksperimentāli piemēro no 1994.gada). Norvēģijā sabiedriskos darbus sāka piemērot 1991.gadā pēc vairāku gadu ilga eksperimenta; Dānijā – 1992.gadā pēc desmit gadu ilga eksperimentu perioda; Luksemburgā – kopš 1994. gada; Čehijā un Spānijā jaunais sods spēkā no 1996.gada, Latvijā – no 1999.gada, Lietuvā – no 2003.gada, Krievijas Federācijā – no 2005.gada utt.

Pašlaik piespiedu darbu piemēro Lielbritānija (Anglija, Skotija, Velsa), ASV, Baltkrievija, Čehija, Dānija, Francija, Igaunija, Itālija, Izraēla, Kanāda, Kazahstāna, Krievijas Federācija, Latvija, Lietuva, Luksemburga, Moldova, Nīderlande, Norvēģija, Portugāle, Somija,

² *Sterna V.* Brīvības atņemšanas alternatīvas: tendences Eiropā un citur pasaulē // Latvijas Vēstnesis, 1999. 14.oktobris, Nr.337/340, pielikums "Jurista Vārds", Nr.35.

³ National standard for the supervision offenders in the community. – London, 1995, P. 34–35.

I nodaļa. Piespiedu darba vēsturiskā attīstība

Spānija, Ukraina, VFR, Ziemeļrija, Zviedrija u.c. Piespiedu darbs ir paredzēts 28 no 45 Eiropas Padomes dalībvalstu kriminālsodu sistēmām.⁴ Piespiedu darba iekļaušanu savos krimināllikumos joprojām apspriež daudzas pasaules valstis.

[3] Piespiedu darba nosaukums dažādu valstu likumos ir atšķirīgs: piespiedu darbs (Latvija), darbs sabiedrības labā (Spānija), darbs sabiedrības interesēs (Francija), sabiedriskie darbi (Dānija, Somija, Zviedrija, Norvēģija, Nīderlande), sabiedrībai derīgs darbs (Čehija), publiskie darbi (Lietuva), obligātie darbi (Krievijas Federācija), sods sabiedrības interesēs (Anglija), neapmaksāts darbs sabiedrības labā (Moldova) u.c. Atsevišķās valstīs, kur arī ieviests "sabiedriski derīgs darbs", tas netiek uzskatīts par sodu, bet gan par cita soda (ieslodzījuma cietumā) aizstāšanas veidu (Igaunija), vai arī galvenokārt tiek saistīts ar papildu nosacījumiem nosacīta soda ietvaros (VFR u.c.).

[4] Sekojot krimināltiesību attīstības tendencēm pasaulē un Rietumeiropā, Latvijā piespiedu darbs kā pamatsods tika iekļauts 1998.gada 17.jūnijā Saeimā pieņemtajā Krimināllikumā,⁵ kas stājās spēkā 1999.gada 1.aprīlī. Piespiedu darbs kā soda veids noteikts Krimināllikuma 36.pantā "Soda veidi", tam velēts arī patstāvīgs 40.pants "Piespiedu darbs" un citi. Piespiedu darba kā kriminālsoda ieviešana Latvijā ir vērtīgs ieguldījums valsts kriminālsodu sistēmas humanizācijas un sodu izpildes sistēmas reformas attīstībā.

Taču izteikti arī citi viedokļi par piespiedu darba kā kriminālsoda ieviešanas lietderīgumu. Vācijā, piemēram, tiek uzskatīts, ka "sabiedriski derīga darba ieviešana valstī ar augstu bezdarba līmeni nav mērķtiecīga, jo darbs tiek uzskatīts par privilēģiju un nevis par sodu."⁶ Diskutējot par piespiedu darba ieviešanas problēmām Latvijā, arī dažkārt tika norādīts, ka "cilvēku sodīt ar darbu, kam pēc būtības jābūt priekam, nevar,"⁷ vai arī, ka ar piespiedu darbu notiesātie atņems darba vietas bezdarbniekiem. Atspēkojot šo iebildumu, jāuzsver, ka šādām bažām nav pamata, jo

---

⁴ *Stern V.* Developing Alternatives to prison in Central and eastern Europe and Central Asia. A guidance.

⁵ Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

⁶ *Krauss D., Pastile K.* Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 106.lpp.

⁷ Kriminālsoda – piespiedu darbs – realizēšana Latvijas teritorijā. Pētījums. Sabiedriskās politikas centrs "Providus". – Rīga: [B.i.], 2004, 43.lpp.

1. Ieskats piespiedu darba ieviešanā pasaulē un Latvijā

darbs, ko veic notiesātie, ir tāds, ko nevēlas veikt neviena cita persona, vai arī pašvaldībām nepietiek līdzekļu, lai varētu apmaksāt šādu darbu. Bez tam daudzu Eiropas valstu, kur darbs sabiedrības labā pazīstams jau ilgāku laiku, pieredze liecina par šī soda sekmīgu ieviešanu un plašu piemērošanu, neskatoties uz augstu bezdarba līmeni.

Ieviešot piespiedu darbu Krimināllikumā, tika ņemta vērā ārvalstu pieredze. Kā viens no visveiksmīgākajiem piespiedu darba ieviešanā tiek atzīts Lielbritānijas modelis, kas pilnveidots jau no XX gadsimta septiņdesmitajiem gadiem un kurā aktīvi darbojas probācijas dienests, kā arī Skandināvijas un Somijas risinājums. Kā labs paraugs tika ieteikta arī Zimbabves pieredze, apliecinot nabadzīgas valsts spēju sekmīgi ieviest jaunus, progresīvus soda veidus.

[5] Krimināllikums ir pirmais normatīvais akts, kurā Latvijā paredzēts jauna veida kriminālsods – piespiedu darbs. Neviens cits Latvijas teritorijā spēkā esošais krimināllikums (ne 1933.gada Sodu likums, ne padomju laika likumi un Latvijas Kriminālkodekss) šādu soda veidu neparedzēja.

Jāatzīmē, ka XIX un XX gadsimta sākumā spēkā esošajos dažu valstu kriminālkodeksos piespiedu kārtā veikts darbs tika saistīts ar brīvības atņemšanas sodu. Arī 1933.gada Sodu likumā⁸ tika paredzēti spaidu darbi uz visu mūžu vai uz laiku no četriem līdz piecpadsmit gadiem (13.pants). Vēsturiskās attīstības gaitā radušies dažādi ieslodzījuma veidi ar dažādiem nosaukumiem. Sodu likumā minētie spaidu darbi ir viens no ieslodzījuma veidiem. Līdz ar to spaidu darbiem kā bargam sodam Sodu likumā pēc būtības nav nekā kopīga par piespiedu darbu mūsdienu krimināltiesībās, kaut gan abu sodu nosaukumos ir iekļauts vārds "darbs." Spaidu darbs bija viens no brīvības atņemšanas veidiem, kuru blakus tādiem ar personas izolāciju saistītiem sodiem kā pārmācības nams, cietums un arests arī reglamentēja Sodu likums. Tādējādi nav pamata spaidu darbus saistīt ar jauno sodu – piespiedu darbu vai arī uzskatīt tos par piespiedu darba pirmsākumu: 1) spaidu darbs bija viens no brīvības atņemšanas veidiem. Piespiedu darbs nav saistīts ar brīvības atņemšanu un ir viens no sabiedrībā izciešamajiem sodiem; 2) spaidu darbi parasti Sodu likumā bija paredzēti par smagu noziegumu izdarīšanu. Savukārt piespiedu

⁸ Sodu likums ar komentāriem. Otrās izdevums. Sastādījuši P.Mincs un J.Lauva. – Rīga: Valsts tipogrāfijas izdevums, 1938.

darbs Krimināllikumā galvenokārt noteikts kā sods par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu izdarīšanu; 3) spaidu darbus varēja noteikt uz zināmu laiku vai uz visu mūžu. Piespiedu darba izpilde nosakāma tikai veicamā darba stundās; 4) spaidu darbos notiesātās personas sevišķi svarīgos gadījumos tiesa varēja nolemt turēt važās (Sodu likuma 13.panta otrā daļa, 61.pants), kas bija represiju pastiprinošs līdzeklis un faktiski uzskatāms par miesas sodu.

Dažkārt tiek meklēta piespiedu darba līdzība ar dažiem citiem Latvijā savā laikā spēkā esošajos kriminālkodeksos norādītajiem sodiem un institūtiem, piemēram, ar labošanas darbiem bez brīvības atņemšanas. Tā KPFSR 1926.gada Kriminālkodekss, kas Latvijā bija spēkā no 1940.gada 26.novembra līdz 1961.gada 1.aprīlim (izņemot vācu okupācijas laiku), kā vienu no "tiesas-labošanas rakstura sociālās aizsardzības līdzekļiem" paredzēja labošanas piespiedu darbus bez brīvības atņemšanas" (20., 30.pants)⁹ jeb, lietojot vēlāka perioda terminoloģiju, vienu no pamatsodiem – "labošanas darbus bez brīvības atņemšanas". Šo sodu saglabāja arī 1958.gada 25.decembrī pieņemtie "PSR Savienības un savienoto republiku kriminālās likumdošanas pamati", tāpat kā agrāk nosakot, ka šo sodu var piemērot uz laiku līdz vienam gadam (vēlāk – līdz diviem gadiem), kā arī ieviešot papildu nosacījumu – izdarīt atvilkumus no personas izpeļņas, nepārsniedzot 20%, par labu valstij (25.pants).¹⁰

Saskaņā ar minēto Kriminālās likumdošanas pamatu norādījumu labošanas darbi bez brīvības atņemšanas bija iekļauti 1961.gadā pieņemtā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodeksa (turpmāk – Latvijas PSR Kriminālkodeksa) 21. un 26. pantā.¹¹ Šo sodu kā pamatsodu noteica uz laiku no viena mēneša (vēlāk – diviem mēnešiem) līdz diviem gadiem. Piespriežot labošanas darbus bez brīvības atņemšanas, tiesa spriedumā noteica: 1) atvilkumus 5–20% robežās no personas izpeļņas par labu valstij; 2) soda izciešanas veidu – vai nu notiesātā darba vietā, vai citās vietās notiesātā dzīves vietas rajonā. Pirmo labošanas darbu bez brīvības atņemšanas izciešanas veidu noteica personām, kam bija pastāvīga darba vieta, t.i., tās turpināja

---

⁹ KPFSR Kriminālkodekss. – Rīga: Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisariāta izdevums, 1940.

¹⁰ PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs, 1959, Nr.1.

¹¹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. – Rīga: Liesma, 1976.

1. Ieskats piespiedu darba ieviešanā pasaulē un Latvijā

strādāt iepriekšējā amatā vai darbā uzņēmumā vai iestādē, kur viņas strādāja līdz notiesāšanai ar labošanas darbiem; otrs labošanas darbu izciešanas veids bija smagāks par pirmo – personai labošanas darbi bija jāizcieš citās vietās notiesātā dzīvesvietas rajonā, kuras noteica iestādes, kas izpildīja šo soda veidu. Labošanas darbus bez brīvības atņemšanas varēja noteikt pilngadīgām un nepilngadīgām personām, bet karavīriem tie tika aizstāti ar turēšanu virssardzē uz laiku līdz diviem mēnešiem (Latvijas PSR KK 31.panta otrā daļa). Labošanas darbu bez brīvības atņemšanas izciešanas kārtību reglamentēja Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Labošanas darbu kodekss.¹²

Piespiedu darba līdzība ar minētajiem labošanas darbiem bez brīvības atņemšanas ir vienīgi ārēja, formāla. Ja piespiedu darba kā kriminālsoda būtība ir "darbs bez atlīdzības, no kura notiesātais nevar izvairīties,"¹³ tad labošanas darbu bez brīvības atņemšanas jēga saskatāma apstākļi, ka no notiesātās personas izpeļņas tiek ieturēti atvilkumi par labu valstij.¹⁴ Jāpiekrīt secinājumam, ka, neskatoties uz piespiedu darba zināmu līdzību ar labošanas darbiem bez brīvības atņemšanas, šie sodi principiāli atšķiras sociāli politiskā, funkcionālā un ekonomiskā ziņā.¹⁵

Piespiedu darbs tiek salīdzināts arī ar Latvijas PSR Kriminālkodeksa 24.¹ pantu, kurā (tāpat kā Kriminālās likumdošanas pamatu 23.² pantā) bija paredzēta iespēja pilngadīgu darba spējīgu personu, kas pirmo reizi par tīšu noziegumu notiesāta ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem, bet par noziegumu, kas izdarīts aiz neuzmanības – uz laiku līdz pieciem gadiem, notiesāt nosacīti ar brīvības atņemšanu, obligāti iesaistot darbā. Tiesa šo nosacītu notiesāšanu ar brīvības atņemšanu, notiesāto obligāti iesaistot darbā, piemēroja, ņemot vērā izdarītā nozieguma raksturu un sabiedriskās bīstamības pakāpi, vainīgā personību un citus lietas apstākļus, kā arī iespēju viņu labot un pāraudzināt, neizolējot no sabiedrības, taču realizējot uzraudzību pār viņu. Spriedumā bija jānorāda šādas notiesāšanas motīvi.

¹² Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Labošanas darbu kodekss. – Rīga: Liesma, 1971.

¹³ *Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.* Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1. grāmata. Vispārīgā daļa. – Rīga: Firma "AFS," 2007, 144.lpp.

¹⁴ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. – Rīga: Avots, 1982, 132.lpp.

¹⁵ Энциклопедия уголовного права. Т.8. Уголовная ответственность и наказание. Издание проф. Малинина, СПб ГКА. – Санкт-Петербург, 2007, с. 333.

Nosacītu notiesāšanu ar brīvības atņemšanu, notiesāto obligāti iesaistot darbā, bija aizliegts piemērot: 1) personām, kas izdarījušas Latvijas PSR Kriminālkodeksa 24.¹pantā uzskaitītos sevišķi bīstamos valsts noziegumus un citus norādītos smagos noziegumus; 2) personām, kam līdztekus sodam par izdarīto noziegumu bija noteikta piespiedu ārstēšana pret alkoholismu, narkomāniju un kas nebija izgājušas veneriskas slimības ārstēšanas pilnu kursu; 3) notiesātajiem ārvalstniekiem un bezpavalstniekiem; 4) invalīdiem (1.–3.grupa); 5) grūtniecēm un sievietēm, kuru apgādībā ir bērni līdz divu gadu vecumam; 6) sievietēm pēc 55 gadu vecuma un vīriešiem – pēc 60 gadu vecuma sasniegšanas; 7) obligātā karadienesta karavīriem.

Piespiedu darbs ir sods, kas papildina Latvijā nostiprināto sodu sistēmu ar vienu no vieglākajiem pamatsodiem. Tam ir patstāvīgs raksturs un tas nav saistīts ar nosacītu brīvības atņemšanu, kā tas bija noteikts Latvijas PSR Kriminālkodeksa 24.¹pantā. Mazsvarīgs nav arī fakts, ka nosacīta notiesāšana ar brīvības atņemšanu, notiesāto obligāti iesaistot darbā, netika atzīta par soda veidu (to neiekļāva ne Latvijas PSR, ne Latvijas Kriminālkodeksa 21.pantā "Soda veidi"). Arī krimināltiesību doktrīnā šo institūtu galvenokārt vērtēja kā jaunu nosacītas notiesāšanas veidu, kur nosacīta brīvības atņemšana tiek apvienota ar sabiedrībai derīgu darbu, nosakot likumā paredzētos ierobežojumus. Atšķirībā no nosacītas notiesāšanas, personu notiesājot nosacīti ar brīvības atņemšanu, notiesāto obligāti iesaistot darbā, atbrīvošana ar nosacījumiem (abos gadījumos) no piespriedā brīvības atņemšanas soda reālas izpildes nav pilnīga, bet gan daļēja. Personas, kurām piemēroja Kriminālkodeksa 24.¹pantu, galvenokārt strādāja lielos tautsaimniecības objektos (uzņēmumos, celtniecībā) apstākļos, kas bija tuvi dzīvei brīvībā, taču dzīvesvietas un darba rakstura izvēlē pastāvēja nopietni ierobežojumi.

Ar notiesāto iesaistīšanu darbā saistāms vēl viens padomju krimināltiesību institūts – Latvijas PSR Kriminālkodeksa 50.² pants (Kriminālās likumdošanas pamatu 44.²pants), kurā bija paredzēta nosacīta atbrīvošana no brīvības atņemšanas vietām, notiesāto obligāti iesaistot darbā. Neiedziļinoties šīs normas saturā, norādīšu, ka Kriminālkodeksa 50.²pantu varēja piemērot tikai gadījumos, ja vienlaikus pastāvēja trīs nosacījumi: 1) persona ir pilngadīga un darba spējīga; 2) brīvības atņemšanas vietās izcietusi likumā norādīto soda daļu; 3) tālākā personas labošana un pāraudzināšana iespējama, neizolējot no sabiedrības, taču realizējot uzraudzību pār to. Protams, bija noteiktas arī to personu kategorijas,

1. Ieskats piespiedu darba ieviešanā pasaulē un Latvijā

kurām nepiemēroja Kriminālkodeksa 50.² pantu. Tā kā nosacīta atbrīvošana no brīvības atņemšanas vietām, notiesāto obligāti iesaistot darbā, bija viens no atbrīvošanas no soda izciešanas veidiem, tad tā salīdzināšanai ar kriminālsoda veidu – piespiedu darbs nav nekāda pamata.

Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 29.augusta lēmumu "Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā," Latvijas PSR Kriminālkodekss tika uzskatīts par Latvijas Kriminālkodeksu,¹⁶ no kura 1993.gada 25.maija likums "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Kriminālkodeksā, Latvijas Kriminālprocesa kodeksā un Latvijas Labošanas darbu kodeksā" izslēdz 24.¹ pantu, 26.pantu un 50.² pantu, kā arī izdara grozījumus 21.pantā, soda veidu uzskaitījumā vairs neiekļaujot labošanas darbus bez brīvības atņemšanas.¹⁷

[6] Krimināllikumā, kas reglamentē piespiedu darbu un ar to saistītos jautājumus, tā spēkā esamības desmit gadu laikā vairākkārt izdarīti dažāda rakstura grozījumi. Jau 2002.gada 25.aprīlī,¹⁸ izdarot grozījumus 40.panta trešajā daļā, tiek palielināts aresta laiks personai, kura ļaunprātīgi izvairās no tiesas piespiedu darba izciešanas un kurai šis sods tiek aizstāts ar arestu. Pirms šo grozījumu spēkā stāšanās personai, kura ļaunprātīgi izvairījās no piespiedu darba, šo sodu aizstāja ar arestu, astoņas darba stundas rēķinot kā vienu aresta dienu. Turpmāk minētajos gadījumos piespiedu darbs tika aizstāts ar arestu, divas darba stundas rēķinot kā vienu aresta dienu. Saeimas 2002.gada 9.maija likuma "Grozījumi likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību"" 2.pants noteica, ka personas, kurām tiesa aizstāj neizciesto sodu – piespiedu darbu ar arestu, izcieš to daļēji slēgtā cietumā soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē.¹⁹

2002.gada 17.oktobrī izdarītais grozījums Krimināllikuma 40.panta otrajā daļā saistīts ar terminoloģijas izmaiņām, tas ir, vārds "militārpersonas" tiek aizstāts ar vārdu "karavīri".²⁰

¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, Nr. 35/36.

¹⁷ Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993, Nr. 24/25.

¹⁸ Grozījumi Krimināllikumā: LR 2002.gada 25.aprīļa likums // Latvijas Vēstnesis, 2002. 9.maijs, Nr.69.

¹⁹ Latvijas Vēstnesis, 2002. 29.maijs, Nr.80.

²⁰ Grozījumi Krimināllikumā: LR 2002.gada 17.oktobra likums // Latvijas Vēstnesis, 2002. 6.novembris, Nr.161.

I nodaļa. Piespiedu darba vēsturiskā attīstība

2005.gada 28.aprīlī tiek grozīta Krimināllikuma 40.panta pirmā daļa, precizējot piespiedu darbu izpildes institūcijas, vārdu "pašvaldība" aizstājot ar "piespiedu darba izpildes institūcijas."²¹ Grozījums tika izdarīts sakarā ar to, ka tika nolemts: no 2006.gada 1.janvāra piespiedu darba izpildi Latvijā veiks nevis pašvaldības, bet Valsts probācijas dienests, bet 2005.gadā (pārejas periodā) piespiedu darba izpildi organizē gan pašvaldības, gan Valsts probācijas dienests, pēdējam pakāpeniski pārņemot šo pašvaldības funkciju visā Latvijas teritorijā.

Grozījumi Krimināllikuma 40.panta pirmajā un trešajā daļā vēlreiz izdarīti ar 2005.gada 28.septembra likumu.²² Tie saistīti ar jaunā Kriminālprocesa likuma spēkā stāšanos un nepieciešamību saskaņot Krimināllikuma normas ar procesa likumā paredzēto jauno iespēju – kriminālprocesa virzīšanu nolūkā piemērot prokurora priekšrakstu par sodu. Papildinot 40.panta pirmo daļu ar norādījumu, ka piespiedu darbu veic arī persona, kurai šis darbs noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, likumdevējs Krimināllikuma 36.panta trešajā daļā precizē noziedzīgu nodarījumu loku, par kuru izdarīšanu prokurors ar priekšrakstu par sodu var noteikt piespiedu darbu. Tādi nodarījumi ir tikai kriminālpārkāpumi vai mazāk smagi noziegumi. Bez tam Krimināllikuma 40.panta pirmajā daļā noteikti prokurora priekšrakstā par sodu nosakāmā piespiedu darba būtiski apjoma ierobežojumi – piespiedu darbu var piemērot ne vairāk kā pusi no 40.panta pirmajā daļā paredzētā maksimālā piespiedu darba ilguma. Attiecīgi 40.panta trešā daļa papildināta ar norādi, ka arī personai, kurai piespiedu darbs noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu un kura ļaunprātīgi izvairās no šī soda izciešanas, neizciestais piespiedu darbs aizstājams ar arestu.

Būtiski grozījumi piespiedu darba reglamentācijā izdarīti arī 2009.gada 16.jūnijā, kad likums "Grozījumi Krimināllikumā" maina personai, kas ļaunprātīgi izvairās no piespiedu darba izciešanas, neizciestā piespiedu darba un aresta attiecības (neizciesto piespiedu darbu aizstāj ar arestu, četras darba stundas rēķinot kā vienu aresta dienu).

Piespiedu darba īstenošanas (piemērošanas un izpildes) dažādi aspekti reglamentēti arī citos normatīvajos aktos, piemēram, Kriminālprocesa likumā, Latvijas Soduzpildes kodeksā, Valsts probācijas dienesta likumā, Ministru kabineta noteikumos un citur.

---

²¹ Grozījumi Krimināllikumā: LR 2005.gada 28.aprīļa likums // Latvijas Vēstnesis, 2005. 18.maijs, Nr.78.

²² Grozījumi Krimināllikumā: LR 2005.gada 28.septembra likums // Latvijas Vēstnesis, 2005. 30.septembris, Nr. 156.